

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اختیار ولی فقیه در عفو محکومان

حسین رجایی

فهرست مطالب

۱	 دیباچه
۳	 پیش‌گفتار

● بخش اول: کلیات، مبانی و ادله عفو محکومان در فقه و حقوق موضوعه

۱۳	 فصل اول: کلیات
۱۳	 ۱. ولی امر
۱۳	 الف) تعریف (تحلیل مفهومی)
۱۵	 ب) منشأ حکومت ولی امر در اسلام
۱۵	 یک - حکومت پیامبر
۱۵	 دو - حکومت امامان شیعه
۱۶	 سه - حکومت در عصر غیبت
۱۸	 دیدگاه‌ها در منشأ مشروعیت حکومت فقیه در عصر غیبت
۲۵	 چند دیدگاه در انتخاب و نقش آن در مشروعیت
۲۸	 ج) قلمرو اختیارات ولی امر در عصر غیبت
۲۸	 یک - دیدگاه فقهی
۳۵	 دو - دیدگاه قانون اساسی
۴۵	 ۲. عفو

۴۶	الف) عفو عمومی.....
۴۶	یک - تعریف و ماهیت عفو عمومی.....
۵۱	دو - شروط و ویژگی های عفو عمومی و نقد آنها.....
۵۷	سه - اقسام عفو عمومی.....
۵۸	چهار - آثار عفو عمومی.....
۵۹	ب) عفو خصوصی.....
۵۹	یک - تعریف و ماهیت عفو خصوصی.....
۶۰	دو - شرایط عفو خصوصی.....
۶۳	سه - اقسام عفو خصوصی.....
۶۴	چهار - آثار عفو خصوصی.....
۶۵	فصل دوم: بررسی مبانی و ادله عفو محکومان در فقه و حقوق موضوعه.....
۶۵	۱. مبانی عفو.....
۶۵	الف) مبانی عفو عمومی.....
۶۷	ب) مبانی عفو خصوصی.....
۷۱	ج) شبهات مخالفان و نقد آنها.....
۷۷	۲. ادله عفو محکومان در منابع اسلامی و متون فقهی.....
۷۷	الف) بررسی ادله عفو در حدود.....
۷۷	یک - اجماع.....
۷۸	دو - روایات.....
۸۴	ب) بررسی ادله عفو در قصاص و دیات.....
۸۶	ج) بررسی ادله عفو در تعزیرات.....
۸۶	یک - اولویت.....
۸۶	دو - اطلاق بعضی از آیات قرآن.....
۸۷	سه - روایات.....
۹۳	چهار - سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام
۹۴	۳. ادله عفو محکومان در حقوق موضوعه.....
۹۴	الف) سابقه عفو در قوانین پیش از انقلاب اسلامی.....
۹۶	ب) عفو محکومان در قوانین پس از پیروزی انقلاب اسلامی.....

● بخش دوم: قلمرو اختیار ولی امر در عفو محکومان

فصل اول: حدود.....	۱۱۰
۱. تبیین ماهیت، اقسام و احکام عمومی حدود.....	۱۱۰
الف) ماهیت حدود.....	۱۱۰
ب) اقسام حدود.....	۱۱۳
یک - تقسیم به لحاظ طریق اثبات.....	۱۱۳
دو - تقسیم به اعتبار صاحبان حق و آثار این تقسیم.....	۱۱۳
ج) احکام عمومی حدود.....	۱۱۴
یک - عدم جواز اجرای حد با وجود شبهه.....	۱۱۵
دو - اصل اجرای حد پس از ثبوت موضوع آن.....	۱۱۵
سه - قابل اثبات نبودن حدود با قسم.....	۱۱۶
۲. عفو محکومان به حد در حقوق موضوعه.....	۱۱۶
الف) موارد جواز عفو.....	۱۱۶
ب) شرایط عفو.....	۱۱۸
یک - ثبوت جرم با اقرار.....	۱۱۸
دو - توبه مجرم.....	۱۱۹
سه - پیشنهاد عفو.....	۱۲۴
۳. عفو محکومان به حد در منابع فقهی (از دیدگاه فقیهان).....	۱۲۷
الف) حد زنا و ملحقات آن.....	۱۲۸
یک - نظریه جواز عفو در صورت توبه پس از اقرار.....	۱۲۸
دو - نظریه جواز عفو در صورت توبه پس از شهادت شهود.....	۱۲۹
سه - نظریه جواز عفو در صورت توبه پس از ثبوت جرم.....	۱۳۰
چهار - نظریه انحصار عفو، به حد موجب هلاکت.....	۱۳۰
پنج - نظریه جواز عفو در صورت ثبوت جرم با اقرار و عدم اعتبار توبه.....	۱۳۱
ب) حد مسکر.....	۱۳۲
ج) حد قذف.....	۱۳۳
د) حد محارب.....	۱۳۴
ه) حد سرقت.....	۱۳۶

فصل دوم: قصاص و دیات	۱۴۱
۱. قصاص	۱۴۱
الف) تعریف و برخی ویژگی‌های قصاص	۱۴۱
یک - تعریف قصاص	۱۴۱
دو - برخی از ویژگی‌ها و شرایط قصاص	۱۴۲
سه - مراد از عفو در قصاص	۱۴۶
ب) قلمرو عفو محکومان توسط ولی امر در قصاص	۱۴۸
یک - اقتضای حق الناس بودن قصاص	۱۴۸
دو - اقسام اولیای دم و بررسی امکان عفو از سوی ولی امر در هر قسم	۱۵۳
اول - بررسی امکان عفو با وجود ولی خاص	۱۵۳
دوم - بررسی امکان عفو در صورت فقدان ولی دم خاص	۱۶۶
۲. دیات	۱۷۰
الف) مفهوم و ماهیت دیه	۱۷۰
تعریف	۱۷۰
حق الناس بودن دیه	۱۷۱
ب) عفو محکوم توسط ولی امر در دیات	۱۷۱
یک - در صورت وجود ولی دم خاص	۱۷۲
دو - در صورت نبود ولی دم خاص	۱۷۲
فصل سوم: تعزیرات و اقدامات تأمینی و تربیتی	۱۷۷
۱. ماهیت، انواع و اقسام تعزیر	۱۷۷
الف) مفهوم و ماهیت تعزیر	۱۷۷
تعریف	۱۷۷
تفاوت تعزیر با دیگر مجازات‌ها	۱۷۸
ب) انواع تعزیر	۱۷۹
یک - منحصر نبودن تعزیر در زدن	۱۷۹
دو - مقصود از حاکم که اختیار تعیین تعزیر را دارد	۱۸۱
ج) اقسام تعزیر	۱۸۲
یک - تقسیم تعزیر به تعزیرات شرعی و مجازات‌های بازدارنده	۱۸۳

۱۸۸	دو - تقسیم تعزیر به حق الله، حق الناس و حق حاکمیت
۱۸۹	سه - تقسیم تعزیر به مجازات اصلی، تتمیمی (تکمیلی) و تبعی
۱۹۱	۲. عفو محکومان توسط ولی امر
۱۹۲	الف) عفو از مجازات اصلی
۱۹۲	یک - عفو در تعزیرات شرعی
۱۹۹	دو - عفو در مجازات بازدارنده
۲۰۱	ب) عفو از مجازات های تتمیمی و تبعی
۲۰۵	۳. اقدامات تأمینی و تربیتی
۲۰۵	الف) تعریف
۲۰۶	ب) اقسام اقدامات تأمینی و تربیتی
۲۰۶	ج) عفو محکومان به اقدامات تأمینی و تربیتی

● بخش سوم: همراه با برنامه سازان

۲۱۸	رسانه و اختیار ولی امر در عفو محکومان
۲۱۸	۱. برنامه های پیشنهادی
۲۱۹	الف) میزگردهای علمی
۲۱۹	اول - ضرورت و اهمیت آن
۲۲۱	دوم - موضوع های میزگرد
۲۲۴	ب) فیلم و سریال
۲۲۵	ج) تهیه مصاحبه و گزارش های مستند
۲۲۶	معرفی مراکز مرتبط با موضوع
۲۲۷	۲. پرسش های برنامه ای
۲۲۷	الف) پرسش های عمومی
۲۲۸	ب) پرسش های کارشناسی
۲۳۱	کتابنامه

دیباچه

از واکنش‌های طبیعی و ابتدایی در برابر مجرم و قانون شکن در همه دوره‌ها و جوامع گوناگون، تنبیه و مجازات است، ولی از دیرباز در کنار مجازات، مقوله عفو نیز مطرح بوده و افرادی که مرتکب جرم می‌شدند، در مواردی و با شرایطی خاص مورد عفو قرار می‌گرفتند. در عصر حاضر، با وجود نهادهایی چون آزادی مشروط و انواع تعلیق و...، عفو همچنان جایگاه خود را حفظ کرده است.

در قوانین ایران پیش از انقلاب اسلامی، اقسام عفو و شرایط اعمال هر یک در قانون مجازات عمومی بیان شده بود. در قوانین مصوب پس از انقلاب اسلامی، با توجه به پذیرفته شدن اصل ولایت فقیه در قانون اساسی و وضع قوانین بر مبنای شریعت اسلام و هم‌آهنگ با فقه امامیه، دگرگونی‌هایی در قوانین گوناگون به وجود آمد که شامل موضوع عفو نیز می‌شد. در این پژوهش، محقق محترم جناب حجت‌الاسلام حسین رجایی کوشیده است به نقاط مبهم آنها بر اساس فقه و قوانین موجود توجه کند و در این راستا، بحث را در سه محور اساسی پی گرفته است:

۱. مبنای پذیرش عفو محکومان؛

۲. ادله جواز عفو از سوی ولی امر در فقه و حقوق موضوعه؛

۳. قلمرو اختیار ولی امر در عفو محکومان.

وی با بررسی قوانین در این زمینه و با تشریح جنبه‌های مختلف عفو، کاستی‌های قوانین موجود را استخراج کرده و با عرضه آنها بر فقه غنی امامیه،

جنبه‌های مبهم آن را روشن ساخته‌اند و در پایان برای اصلاح و تکمیل بعضی قوانین، پیشنهادهایی ارائه داده‌اند.

ایشان برای رسیدن به این مقصود، به طور جدی از منابع اسلامی، دیدگاه‌های فقیهان و حقوق‌دانان برجسته سود جسته است. تاکنون درباره موضوع این اثر، برنامه‌ای - جز اعلام مواردی از دستور عفو مقام معظم رهبری - از رسانه ملی پخش نشده است، ولی امیدواریم در راستای آگاهی بخش عمومی و پاسخگویی به شبهه‌ها و تبیین ابهام‌های اساسی، این پژوهش بتواند برنامه‌سازان به‌ویژه تهیه‌کنندگان مسائل حقوق رسانه را در برداشتن گام‌های جدی در این زمینه یاری رساند.

در پایان، با تشکر از کارشناسان اداره کل پژوهش مرکز که در به ثمر رساندن این پژوهش نقش به‌سزایی داشته‌اند، امیدواریم در راستای تبیین بحث‌های حقوقی در رسانه، گام‌های مناسبی برداشته باشیم. در پایان، از تهیه‌کنندگان و برنامه‌سازان حقوقی رسانه خواهشمندیم با ارائه پیشنهادها و انتقادهایشان ما را در هر چه بهتر شدن این پژوهش‌ها یاری رسانند.

آته ولی التوفیق

اداره کل پژوهش

مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

پیش‌گفتار

«الحمد لله الذي وعد فوفى و اوعد فعفا»

حمد و سپاس، خداوندی را سزااست که انسان را در بهترین صورت آفرید^۱ و معرفت، این ارزنده‌ترین گوهر وجود را به او ارزانی داشت و راه رسیدن به سعادت هر دو سرا را برایش ترسیم کرد.^۲ او را از آنچه شایسته مقام انسانی او نیست، نهی فرمود و از سر حکمت برای آن مجازاتی مقرر کرد تا آنهایی که از درک مقام انسانی خویش عاجزند، مگر از ترس مجازات، آن را تباه نکنند و برای هم‌نوعان خویش مایه زحمت و عذاب نشوند. با این همه، لطف و رحمت او هر آن اسبابی برای بیدارباش غافلان و نجات گمراهان فراهم کرد و هرگاه یکی از ایشان به راه صلاح و سعادت گرایید، غریق دریای رأفت و مشمول عفو او شد که: «فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا» (نساء: ۱۴۹) و بندگان خویش را نیز به اتصاف به این صفت جمیل امر کرد.^۳ انبیا و اوصیاء^{علیهم‌السلام} که پیشوایان مردم و صاحبان امر هستند در این میدان، گوی سبقت از دیگران ربودند، البته به اقتضای مصلحت و تا میزانی که بخشش، مورد سوء استفاده و تجزّی نشود.

۱. «وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ» (نبن: ۴).

۲. «إِنَّا هَدَيْنَا السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكَرُوا وَإِنَّمَا كَفَرُوا» (انسان: ۳).

۳. «فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا خَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ» (بقره: ۱۰۹).

طرح موضوع

برای مجازات، به عنوان واکنشی در مقابل جرم، اهداف مختلفی بیان شده، ولی به یقین از مهم‌ترین اهداف آن بازگرداندن ثبات، آرامش و امنیت به جامعه، اصلاح مجرم و بازگرداندن او از راه خطا به مسیر درست است و نمی‌توان گفت که همیشه و در هر شرایطی پیگرد و محاکمه مجرمان بهترین شیوه ایجاد امنیت در جامعه است، بلکه گاهی به فراموشی سپردن جرم‌هایی معین که در شرایطی خاص انجام شده‌اند، مصلحت جامعه را بهتر تأمین می‌کند؛ مانند نادیده گرفتن جرم‌هایی که در هنگام جنگ‌ها و اغتشاش‌های داخلی و تحت تأثیر آنها انجام می‌گیرد؛ زیرا پس از چنین بحران‌هایی جامعه متشنج در آرزوی آرامش به سر می‌برد و پیگرد و دستگیری، محاکمه و مجازات در سطح گسترده، ممکن است به مقاومت، برخورد و جنگ و گریز و برگشت ناآرامی و اغتشاش بینجامد. همچنین تردیدی نیست که حتی پس از محاکمه و صدور حکم نیز همواره اجرای مجازات یا کامل کردن آن بهترین و مؤثرترین شیوه اصلاح مجرم نیست؛ زیرا چه بسا مجرم در مدت دستگیری و محاکمه یا تحمل مقداری از مجازات، از کرده خویش پشیمان شده باشد. در این صورت، اجرای مجازات به ویژه حبس، ممکن است آثار مخرب و نامطلوبی بر جای گذارد و قرار گرفتن محکوم در جو مسموم زندان و هم‌جواری با مجرمان حرفه‌ای او را به سوی ارتکاب جرم در آینده سوق دهد. همچنین با اجرای مجازات، محکوم حیثیت اجتماعی خویش را بر باد رفته می‌بیند. از این رو، انگیزه‌ای را که پیش از آن برای حفظ حیثیت داشت و او را از ارتکاب جرم باز می‌داشت، از دست می‌دهد. در چنین مواردی که مجازات کارایی خویش را از دست می‌دهد و گاه مفاسدی را نیز در پی دارد، نوبت اعمال موارد دیگری چون تعلیق، آزادی مشروط و عفو می‌رسد که به کار بردن درست و به جای آنها می‌تواند اهدافی را که از اعمال مجازات انتظار می‌رفت به گونه بهتری تأمین کند.

از موارد یاد شده، عفو کهن‌ترین آنهاست که از گذشته بسیار دور در جوامع مختلف، ادیان و قبایل مطرح بوده و به صورت‌های مختلف اعمال می‌شده است. در نظام کیفری اسلام که نظام احسن و اکمل است نیز حق عفو به رسمیت شناخته شده و اختیار عفو، در مواردی که مصلحت باشد یا مفسده‌ای بر آن مترتب نشود، به ولی امر و امام جامعه تفویض شده است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ به رهبری حضرت امام خمینی (ره)، اختیار ولی امر در عفو محکومان در قوانین مختلف انعکاس یافت، ولی قلمرو این اختیار در جرایم مختلف به درستی تبیین نشد و حتی امروزه در مواردی دارای نقص و ابهام است که نیاز به بررسی، تبیین و تکمیل دارد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

چگونگی اعمال عفو نسبت به محکومان، با سیاست جنایی یک نظام ارتباط مستقیم دارد و تبیین دقیق حدود و ثغور آن و به کارگیری درست آن می‌تواند در بهبود سیاست جنایی که موضوع آن فراهم ساختن امکان ارائه بهترین شیوه تدوین قواعد و مقررات موضوعه در سایه داده‌ها و یافته‌های علم جرم‌شناختی است، اثر مثبتی داشته باشد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و برپایی حکومت اسلامی ایران، حذف قوانین و مقررات مخالف موازین شرعی و جای‌گزینی احکام اسلامی در رأس اهداف دستگاه‌های قانون‌گذاری کشور قرار گرفت. در این راستا، بیشترین دگرگونی در بخش مقررات جزایی به وجود آمده است، ولی نداشتن تجربه کافی در قانون‌گذاری و در مواردی شتاب در تصویب و نسخ قوانین، موجب کاستی‌ها و نقص‌های فراوانی شد؛ به گونه‌ای که ابهام‌ها و پرسش‌های زیادی را در پی داشته است. موضوع عفو نیز از این قاعده مستثنا نیست؛ در قانون اساسی

نظام اسلامی که فقیه جامع الشرایط در آن به عنوان ولی امر سرپرستی امور جامعه را در دست دارد، عفو و تخفیف مجازات محکومان جزو اختیارات ولی امر قرار گرفت و در قوانین عادی نیز منعکس شد، ولی بسیاری از زوایای بحث در پرده ابهام و اجمال است. نویسندگان حقوق نیز کمتر به این بحث پرداخته‌اند و یا با اشاره‌های گذرا از بحث عفو محکومان توسط ولی امر گذشته‌اند. از طرفی، فقها نیز بحث مستقل و منسجمی در این باره نداشته‌اند؛ هر چند در ابواب مختلف، به صورت پراکنده و به مناسبت، به این موضوع پرداخته‌اند. بنابراین، به نظر می‌رسد انجام پژوهشی که بتواند با بررسی قوانین در این زمینه، ضمن تشریح ابعاد عفو، نواقص و کاستی‌های قوانین را استخراج کند و با عرضه آنها به فقه غنی امامیه ابعاد مبهم آن را روشن کند و پیشنهاد درستی برای رفع نواقص و کاستی‌ها بدهد، لازم و ضروری است.

مسائل اساسی تحقیق

مسائل اساسی مطرح یا قابل طرح در رابطه با موضوع بحث را در دو محور می‌توان مورد توجه قرار داد:

الف) مبانی و ادله جواز عفو:

۱. آیا اصولاً در عصر حاضر با به وجود آمدن نهادهایی چون آزادی مشروط، انواع تعلیق و... جایگاهی برای عفو باقی مانده است؟
۲. و آیا ولی امر حق اعطای عفو عمومی را نیز دارد؟
۳. آیا قبول محکوم علیه، شرط تأثیر عفو است یا پیروی از عفو، الزامی است؟
- ب) حدود و قلمرو اختیارات ولی امر درباره عفو:

۱. آیا دامنه عفو محکومان، مجازات‌های تبعی و تکمیلی و اقدامات تأمینی و

تربیتی را شامل می‌شود؟

۲. آیا در قصاص و دیات و مجازات‌های دیگری که حق الناس هستند، ولی امر اختیار عفو محکومان را بر خلاف میل صاحبان حق دارد؟
۳. آیا عفو در مجازات‌های حدی، محدود به موارد مصرح در قانون (زنا، لواط، مساحقه و شرب خمر) است؟ و آیا ولی امر در غیر موارد اقرار نیز حق عفو دارد؟
۴. آیا توبه مرتکب، شرط جواز عفو توسط ولی امر است یا در غیر مورد توبه نیز عفو جایز است؟ و اگر توبه شرط جواز عفو است، ملاک توبه چیست و احراز آن چگونه است؟ و....

فرضیه‌های تحقیق

۱. وجود نهادهایی چون آزادی مشروط، انواع تعلیق و... اگر چه تا اندازه‌ای نیاز به عفو را برطرف و در مواردی اهداف جامعه و قانون‌گذار را بهتر تأمین می‌کند، ولی نیاز به عفو در مواردی محسوس است و این نهاد جایگاه خود را دارد.
۲. همان‌طور که ولی امر و امام جامعه حق اعطای عفو خصوصی دارد، در مواردی حق اعطای عفو عمومی را نیز دارد.
۳. عفو از قواعد آمره است و رد یا قبول آن از سوی محکوم بی‌تأثیر است.
۴. ولی امر با رعایت مصلحت فرد و جامعه، حق عفو محکومان به مجازات‌های تبعی و تکمیلی و اقدامات تأمینی و تربیتی را دارد.
۵. نسبت به قصاص و دیات که حق الناس هستند، ولی امر حق عفو ندارد، اما در موارد خاصی، می‌تواند قصاص را در برابر دریافت دیه عفو کند.
۶. حق عفو ولی امر در حدود، از نظر فقه امامیه فراتر از موارد مصرح در قانون مجازات اسلامی است.

اهداف تحقیق

چون درباره موضوع بحث، تحقیقی جامع که پاسخگوی شبهه‌ها و پرسش‌ها باشد، وجود ندارد و انعکاس اختیار عفو محکومان توسط ولی امر در قوانین موضوعه نیز با نواقص و کاستی‌هایی همراه بوده و بسیاری از زوایای بحث در پرده ابهام است، این تحقیق با هدف پرکردن خلاء یاد شده انجام می‌گیرد و در پی آن است که بتواند با بهره‌گیری از منابع اسلامی، دیدگاه‌های فقها و حقوق‌دانان، افزون بر پاسخگویی به بعضی از پرسش‌های مطرح شده از سوی محاکم دادگستری و نویسندگان حقوق، پیشنهادهایی برای اصلاح و تکمیل قوانین و مقررات مربوط به این موضوع ارائه کند.

پیشینه تحقیق

اگر چه بیشتر نویسندگان حقوق در حقوق جزای عمومی، در مبحث سقوط مجازات‌ها، گفتاری را به عفو اختصاص می‌دهند و همچنین در آیین دادرسی کیفری در مبحث علل سقوط دعوی عمومی، به عفو نیز اشاره می‌کنند، ولی بیشتر، مسائل کلی حقوق عرفی را بیان می‌کنند و گاهی هم به قوانین جاری مصوب پس از انقلاب می‌پردازند؛ بدون اینکه زوایای مبهم را مورد موشکافی قرار دهند و منابع اسلامی را که مصدر و منشأ این قوانین بوده است، بررسی کنند. در میان پایان‌نامه‌های دانشجویی نیز مواردی هست که عنوان رساله مرتبط با موضوع عفو است، ولی بیشتر بر پایه قوانین پیش از انقلاب اسلامی‌اند و عفو ولی امر در آنها یا مطرح نشده و یا خیلی گذرا بحث شده است. در میان نویسندگان عرب، زید بن عبدالکریم کتابی با نام *العفو عن العقوبه فی الفقه الاسلامی* دارد که کتاب ارزشمندی است، ولی نخست اینکه، بیشتر مباحث آن مربوط به عفو اشخاص است، نه ولی امر؛ دوم اینکه آنجا که عفو ولی امر مطرح شده ناظر به

دیدگاه مذاهب اهل تسنن است. در کتاب‌های فقهی شیعه، چون معمولاً حکومت در دست دیگران بوده است، به این بحث نیز مانند دیگر مباحث مرتبط با حکومت، کمتر توجه شده و هیچ‌گاه موضوع عفو امام و ولی امر به صورت جامع و مستقل بررسی نشده است، بلکه در ابواب مختلف فقهی و به صورت پراکنده بیان شده است. مقاله‌ای با نام «کاوشی درباره اختیار ولی امر در عفو کیفرها» که در سال‌های اخیر یکی از فقه‌های معاصر نوشته است، اگر چه مفید و ارزشمند است، ولی نخست اینکه مباحث محدودی را بیان کرده و دوم اینکه، بدون توجه به قوانین جاری نوشته شده است و هرگز ما را از انجام تحقیقی جامع و فراگیر با توجه به منابع اسلامی و حقوق موضوعه بی‌نیاز نمی‌کند.

مطالب کتاب در سه بخش ارائه شده است: در فصل اول از بخش اول، کلیاتی درباره ولی امر و عفو بیان شده و در فصل دوم، مبانی عفو و ادله جواز آن توسط ولی امر در فقه و حقوق موضوعه بررسی شده است. در بخش دوم، درباره قلمرو این اختیار در مجازات‌های مختلف بحث شده است که فصل اول به عفو ولی امر در مجازات‌های حدی اختصاص یافته و در فصل دوم، عفو ولی امر در قصاص و دیات مطرح شده است. در فصل سوم، عفو در مجازات‌های تعزیری اعم از تعزیرات شرعی و حکومتی (مجازات‌های باز دارنده) و مجازات‌های تبعی و تکمیلی و اقدامات تأمینی و تربیتی مورد بررسی قرار گرفته است. بخش سوم، به عنوان پایانی ویژه همراه با برنامه سازان است که نقش رسانه در ارتباط با موضوع پژوهش را مورد اهتمام قرار می‌دهد.

امید است این گام کوچک، مقبول درگاه احادیث و مفید برای اهل تحقیق و پژوهش باشد. انشاء الله.